

УДК 130.2

DOI: 10.26565/2226-0994-2019-60-3

Богдана Ткачук

ФЕНОМЕН ПАМ'ЯТІ В РЕТРОСПЕКТИВІ АНТИЧНОСТІ

У статті розглянуто становлення розуміння та трактування феномену пам'яті у витоках європейської філософської традиції. Досліджено історико-культурологічні та мовно-семантичні зв'язки уявлення про феномен пам'яті у давньогрецьких мислителів та філософів, що ґрунтуються на базовому категоріальному апараті соціокультурного концепту світобачення. Запропоновано обґрунтований ретроспективний погляд на концепцію теорії феномену пам'яті у західній традиції шляхом аналізу існуючих посеред грецьких мислителів та філософів уявлень про світобудову та місце людини у світі. Здійснено диференціацію розуміння феномену пам'яті для античної культури на дві галузі: пам'ять як природну властивість людини і пам'ять як техне, як навичку для вдосконалення, як інструмент. Розкрито специфіку основних філософських категорій філософії Платона в контексті експлікації феномену пам'яті та спогадів завдяки семантичному аналізу діалогів давнього філософа. Проаналізовано зв'язок платонівської теорії спогаду із розвитком формування парадигми знання про пам'ять. Зроблено акцент – платонівська теорія спогаду стосується розвитку парадигми знання про пам'ять і дозволяє зрозуміти концепт пам'яті як філософсько-культурологічний феномен та його широкий наративний зміст. Обґрунтовано, що теорія спогаду Платона послуговується такими ж категоріями, що й мистецтво пам'яті: «місце», що займає спогад-відбиток у пам'яті душі, формує «образ» істинного знання. Прийшли до висновку, що актуалізація спогадів допомагає розвивати пам'ять як таку. Текстом дослідження актуалізували увагу на потребі звертатись до прочитання першоджерел античних мислителів в оригіналі, що випливає з важливості застосування термінологічного семантичного запасу до філософської науки під час досліджень феномену пам'яті.

Ключові слова: пам'ять, спогад, анамнезіс, античність, світогляд, феномен.

Пам'ять для сучасної людини це не тільки раціональна здатність до відтворення перцептивного досвіду. Під впливом швидких та змінних глобалізаційних процесів пам'ять набуває *актуальності* щодо потреби усвідомлення людської екзистенції в протяжності від минулого до майбутнього з можливістю досягнути свою ідентичність та самобутність.

Метою дослідження у нашій статті є аналіз витоків уявлення про феномен пам'яті в європейській філософській традиції та його компаративне осягнення у контексті досвіду античного світогляду та філософії.

Звертаючись до грецького походження словотворення пам'яттєвих категорій загалом, знаходимо в «Європейському словнику філософій», що корінь «*μην*» (*мен*) етимологічно та семантично охоплює ментальну діяльність, наприклад, «*μηνος*» (*менос*) сила і «*μανια*» (*манія*) нестям, а також у інших грецьких словах означення слова «пам'ять»: «*μνησκόμοιαι*» (*міменкомаї*), «*μνησιμ*» (*мнеме*), «*μνημοσύνη*» (*мнемозене*) [Болак, 2009, с. 351–362].

Важливим є ретроспективний аналіз усього світогляду та філософської парадигми, які яскраво відображають способи мислення культури, в якій започатковувалось та розвивалось знання про поняття та категорії. Тому звернемося до праці О. Лосева, який наголошує про це в своїх «12 тезах про античну культуру». Розуміння персоналізму в грецькому світогляді, на думку О. Лосева, поступається чуттєвому або ж – чуттєво-матеріальному космологізму [Лосев, 1989, с. 154]. Оскільки існує матеріальна річ, що рухається, то вона має душу, а звідси – є розумною. Таким чином греками сприймався і весь всесвіт як Великий розум, про що свідчить сама теорія абсолютного космологізму. Сам термін «*κοσμος*» (*космос*) вказує на розуміння порядку, ладу, краси, адже античність воліє до скульптурності – симетрії, гармонії, ритміки, міри.

© Ткачук Б. В., 2019.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

В античній культурі домінувало піфагорійсько-платонічне уявлення про космос як про великий музичний інструмент, де кожна небесна сфера давала власний тон, а всі вони створювали величну гармонію [Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 304]. Остання у цьому разі стоїть поряд із означенням порядку, злагоди і є уособленням ніцшеанського аполонійського начала.

Логічним продовженням термінологічного набору, що відображає світогляд античності, є «*λογος*» (*логос*) – це думка, що складена словесно до її буквального оречевлення, буквально схоплений сенс речі або явища [Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 341]. Вперше термін використовує Геракліт з Ефесу, для нього логос – це вічна будова світу, це загальний закон, оскільки він приходить в іманентній структурі спільного досвіду, завжди стосується вправи інтелекту [Kahn, 1979, р. 94, 102]. Автор у трактуванні цієї категорії припускається думки, що *λογος* означає не просто мову, але й раціональне обговорення, підсумовування та вибір: порядок або ж гармонію, що виражені в мові, в думці, в дії.

Також варто виокремити категорію «*Ειδος*» (*ейдос*), що схожа за смыслом до «*ιδέα*» (*ідея*), але не є тотожним щодо останнього поняттям, хоча й також позначає образ або форму. Отже, «ейдос» це об'єкт, тобто те, що пізнаємо. Доплатонівська традиція трактування веде початки від гомерівського використання терміна у значенні зовнішнього вигляду речі, споглядальних якостей предмета, що відкриваються для людського ока.

Б. Рассел в «Історії західної філософії», перераховуючи відомі філософські школи Давньої Греції, особливу увагу приділяє висвітленню специфічної особливості того часу – поєднанню науки та релігії, на перетині з міфом про Орфея, культом Діоніса [Russell, 1945, р. 35]. Орфіки – послідовники релігійного вчення Орфея, який, за різними довідками, був як людиною, так і богом, а також уявним героєм, жерцем та філософом, у більш пізніх згадках – вправним музикантом. Орфей як персонаж давньогрецької міфології – син річкового бога Егея та музи Калліопи. За сюжетом відомого міфу про Орфея та Еврідіку, головний герой спустився в царство Аїда, щоб повернути свою кохану дружину [Кун, 2008, с. 172–175]. Орфіки вважали, що людина є як земною, так і небесною істотою. У них була розроблена своя теологія, згідно з якою вони вірили в переселення душ, прагнули до очищення: шляхом церемонії очищення або утримуючись від осквернення тіла й душі. Для орфіків життя – це страждання, а душа в тілі не є повноцінною.

У цьому контексті варто загадати також про залишені орфіками таблички, які містять повчання про душу померлого, про те, як знайти її шлях у потойбічний світ для спасіння [Russell, 1945, р. 36]. Для спасіння душа повинна набути пам'яті про своє земне життя та процес переходу в потойбіччя. Тобто для орфіків існувало два джерела в потойбічному світі: Лета, що приносить забуття, та Мнемозина (матір усіх муз), джерело пам'яті.

У давньому грецькому місті під назвою Петелій були знайдені глиняні таблички, на яких був такий текст: «Зліва від Будинку Аїда є фонтан, біля нього стоїть білий кипарис. Підійди до цього фонтану, але не дуже близько. Знайди його, бо він зветься Озеро Пам'яті. З нього струменить холодна вода. Перед ним стоять Охоронці. Скажи їм: “Я дитина Землі і Зоряного Неба, але я родом з Раю, самотник. Ви це самі знаєте. І ось світ заслонила мені спрага і я гину. Дайте мені швидше напитись холодної води, що струменить з Озера Пам'яті”» [Russel, 1945, р. 36]. Отже, спогади про земне життя людини, про її вчинки мали неабияке значення для переходу душі від земного буття до небесного. Відтак ми знаходимо ще одне підтвердження про те, що пам'ять для орфіків була феноменом сакрального значення, адже поєднувала раціональне та ірраціональне.

Орфіки також вірили в метемпсихоз, який вони розуміли як переродження душі. Таке ж розуміння бачимо у східних релігійно-філософських вченнях, де такий процес називають «сансарою» (також вживається транскрибування «самсара»): колесо перетворень, кармічний світ. Досвідчений бодхісатва прагне осягнути пам'ять про усі попередні форми

буття своєї душі та покинути це коло перероджень. Схожим чином для орфіків смерть ставала не просто перехідним моментом зміни форми своєї тілесності, але й можливістю звільнитись від приреченого кола перероджень душі за допомогою пам'яті: пам'ятанням не тільки про свої попередні переродження, а також пам'яттю про потойбічний устрій. Тому осягнення пам'яті про земне і небесне для орфіків було цариною унікального сакрального знання. Ціково, що наявність певних ознак впливу давньоіндійських вчень на прафілософію західного світу деякі дослідники пояснюють спільним протоіндоєвропейським корінням [Чанышев, 1981, с. 116].

Варто також зазначити, що у міфі про два джерела пам'яті та забуття можна прослідкувати давню традицію причастя, або ж пізніше – одне з головних таїнств у християнській традиції. Б. Рассел засвідчує, що для орфіків цей ритуал означав містичний обряд набуття знань та пізнання істини [Russell, 1945, р. 37].

Першим поетом античності, що почав прославляти пам'ять та істину, був Гесіод, адже стверджують, що він був покликаний для цієї справи самими музами. Поза тим Гесіод відомий як автор епічної поеми про походження богів та титанів «Теогонія», звідки дізнаємось про дочку Урана та Геї, богиню пам'яті – Мнемозіну:

«Потім собі [Зевс] покохав Мнемозіну прекрасноволосу,
Що породила йому дев'ять муз у вінках золотистих,
Що у забавах, танках всі любуються й в radoцax співу» [цит. за: Франко, 1977, с. 314–342].

Можна відзначити також комедію Арістофана «Лісістрата», де заради проголошення миру та воз'єднання, якого вимагали жінки, спартанці закликають зокрема Мнемозіну (ἡ Μνημοσύνη) збудити пам'ять («μὲν», мен) про спільну перемогу з афінянами у перській війні («Лісістрата», 1250) [Aristophanes, 1996, р. 118].

В античні часи був також відомий поет громадянської лірики Сімонід з Кеосу. Англійська історикиня Ф. Єйтс не тільки підкреслює важливість даної постаті для історії античної культури, але й називає Сімоніда одним з основоположників концепту пам'яті. Дослідниця наголошує на важливості історії про нещасний випадок, що трапився на банкеті Скопаса (одного з тогочасних фесалійських аристократів), на який Сімонід був запрошений виконувати оду на честь господаря. Але не дочекавшись закінчення банкету, Сімонід був вимушений покинути будинок. За період відсутності поета в будинку Скопаса відбувся обвал стелі. В результаті страшної трагедії обличчя людей, що загинули, було важко розпізнати. Саме цей момент і є ключовим для Сімоніда та його оволодіння мистецтвом пам'яті. Завдяки тому, що поет запам'ятав, хто та де сидів за бенкетним столом, грекам вдалось віднайти тіла загиблих та розпізнати в них своїх рідних.

Ф. Єйтс наполягає, що використовувати термін «мнемотехніка» (μνεμη τεχνε) на позначення античних навичок запам'ятовування означає спрощення самої суті феномену [Yets, 1966, р. 4]. Але, на нашу думку, саме три вищезгадані категорії: космос, логос та ейдос, яскраво та влучно підводять нас до усвідомлення того, чим насправді було мистецтво пам'яті для античності. Щоб запам'ятати інформацію, потрібно було вловити «ейдос» (образ речі чи явища), сформувавши або підібрати до нього об'єктивну думку – «логос», а потім розмістити все у певному порядку – в «космосі».

Тому «техне» (*техне*) це не тільки ремесло, мистецтво чи просто те, що було перетворене людиною. О. Лосев наголошує, що термін також розкриває творіння божественне, космологічне, бо космос для давнього грека – це теж величне «техне» [Лосев, 1989, с. 166]. А тому «техне» варто розуміти і як мистецтво, і як ремесло, і як науку.

Ми можемо чітко прослідкувати диференціацію розуміння феномену пам'яті для античної культури на дві галузі: пам'ять як природну властивість людини і пам'ять як *техне*, як навичку для вдосконалення, як інструмент, який можна трансформувати специфічним набором вправ. Отже, якщо давньогрецьке «ἐπιστήμη» (епістеме) є чистим знанням, то *техне* – це практичне, художньо-образне творення, яке формує вміння та навички.

Наголосимо, що ейдос, логос та космос являють собою ядро теорії пам'яті західної традиції, яку можемо прослідкувати також у трактатах, що залишив Платон. Сучасні дослідники філософії пам'яті звертаються до Платона, адже завдяки основній теорії ідей у давньогрецького філософа можемо прослідкувати три важливі диференціації. Британська професорка філософії С. Чапелл, знавець платонізму, наголошує, що у прочитанні Платона феномен пам'яті варто розглядати у трьох площинах: пам'ять як позачасове знання (knowledge-over-time), теорію спогадів та місць (locus classicus в контексті метафори «воскової дошки») [Bernecker & Micaelian, 2017, p. 385].

Для Платона в його ранніх роботах «Μένων» («Менон») і «Φαίδων» («Федон»), пам'ять (μνήμη/мнеме) прирівнюється до розуміння сакрального спогаду (ἀνάμνησις/анамнезіс), що засвідчує трансцендентність людського буття та припускає можливість безсмертя душі («Менон» 81bc, 86b; «Федон» 72e, 76e). Отже, знання для Платона – це пригадування (ἀνάμνησις, анамнезіс) того, що ми знали раніше. Водночас це є аргументом на користь того, що наша душа є безсмертною.

За Платоном, душа (у значенні розуму/свідомості) може отримати доступ до апріорних істин, оскільки вони вже відбиті у нашій пам'яті завдяки зв'язку з вічним (або ж – трансцендентним). Зрозуміло, що пам'ять – це не лише те, що Платон називає «анамнезіс».

Платон наголошує, що пам'ять є відправною точкою для спогадів, і вони неможливі без залучення душі. У «Φίληβος» («Філеб») читаємо: «... σωτηρίαν τοίνυν αἰσθησεως τὴν μνήμην...» (34a), пам'ять це збереження (утримання, розуміння) минулого сприйняття (αἰσθησεως, айстезеос). Для Платона душа може згадувати та відтворювати усе безтілесно, хоч першопочатковий досвід пізнання був пов'язаний і з тілом, і з душею («Філеб», 34bc).

Те, що Платон називає пам'яттю («мнеме»), є результатом чуттєвого досвіду як результату вже пізнаних речей. Натомість спогади для Платона несуть саме пізнавальний характер, це процес пізнання, тобто пригадування («анамнезіс») душею безсмертного досвіду. Те, що пам'ять забуде про свій тілесний досвід, душа згодом зможе пригадати завдяки спогадам. Отже, пам'ять пов'язана з відчуттями та сформованими знаннями, а спогад – з духовною перцепцією і знанням. Вчення про анамнезіс як спогад про вроджені ідеї набув широкого розвитку у філософії Платона та його послідовників, адже анамнезіс є підтвердженням існування світу ідеальних форм та вищої істини.

Дослідник платонізму Дж. Гослінг у коментарях та перекладі платонівського «Філебу» використовує слово «the mind» для «псюхе»/«ἡ ψυχή» – розум в означенні душі [Gosling, 1975, p. 28]. Так можемо ствердити, що душа для Платона в пізніших його роботах набуває ознак того, що ми близько за значенням називаємо свідомістю або розумом. Таку позицію Платона не поділяв його учень та наступник Арістотель.

У діалозі «Φαίδρος» («Федр») Платон веде мову про стани нестями (μανίας, маніас) та здорового глузда (μέντοι, ментой). Перший вид нестями це кохання, другий – віщування (поєднує теперішній час та майбутній), третій – натхнення до поезії (244a, b). З цього погляду душа в контексті розуміння інтелектуальної перцепції може мати різні стани переживання чуттєвого досвіду. Підкреслимо, що два слова є спільнокореневими з «мнеме».

Далі в діалозі розкривається фундамент теорії платонізму: «Закон же Адрастеї [долі] гласить: та душа, яка слідуючи за Богом, побачить хоч дрібку істини, стає неушкодженою аж до наступного колообігу <...> Якщо вона не спроможна йти за Богом і побачити таке буття, і натомість, внаслідок нещасливого випадку, сповнившись забуття і злобою, обважніє, то обважнівши, втратить крила і впаде на землю...» («Федр», 248c). Таим чином Платон намагався висвітлити проблему, чому деяким людям властива хороша пам'ять та розуміння речей, а комусь навчання та запам'ятовування даються зі складністю. Осягаючи загальні поняття, поєднуючи різні чуттєві рівні сприйняття, які розум зводить воедино, те, що бачить душа, супроводжуючи Бога (ὦν θεῖός), є ні чим іншим, як спогадами («анамнезіс») («Федр», 249c, 311p). З цього погляду філософ є транслятором божественного

знання істини та правди, є найбільш наближеним до Бога, і перебуває, таким чином, у четвертому виді нестями – від знань (або ж від пам'яті про знання).

Тому життя у «Федрі» презентується нам як спогади про справжнє буття, і в діалозі зустрічаємо спільнокореневі з двома словами «анамнезіс» та «мнеме» утворення від префіксу «ἀναμνη-» (анамімен) (250a, b, c). Слущним буде зауважити коментарі до «Платонівського Федра» («Plato's Phaedrus») Р. Гекфорта, який використовує слово «representation» в означення грецького «mimesis» на протилежності дії в контексті копій або ідей – предметів оригінальних [Hackforth, 1997, p. 163]. З такого погляду приходимо до твердження, що в пам'яті відбиваються копії образів нашого перцептивного досвіду ідей, які за життя ми згадуємо, наслідуючи форми істинних знань.

Також у діалозі «Федр» читаємо історію про науку, яку пропонують царю Єгипту, що зробила би єгиптян мудрішими та пам'ятливішими, бо було, пише Платон: «... винайдено засіб для запам'ятовування й мудрості <...> Бо цей винахід вселить у душі учнів забутливість внаслідок занедбання вправ для вироблення пам'яті. Адаже, покладаючись на письмо, вони будуть пригадувати за допомогою зовнішніх знаків, а не завдяки внутрішній силі. Отже, ти винайшов засіб не для запам'ятовування (мнемес, μνήμη), а для пригадування (ἀναμνηστικόν). Своїм учням ти даси лише видимість мудрості, а не справжню мудрість» (274d, e; 275a).

Звернемо увагу на слово «ἀναμνηστικόν» (анаміменскоменос), яке використовує Платон для іншого позначення «пригадування», а не «спогадів», як це було раніше. Можемо прослідкувати три основні складові частини слова, що означатиме «ана-», префікс від слова анамнезіс (спогад), «міме-» – мімезис (наслідування), і «менос» в означенні здорового глузду або ж усвідомленої реальності. Тобто дію «пригадування» Платона варто розуміти як усвідомлення спогаду про наслідування ідей чи знань, що в ширшому сенсі можемо співставити з розгорнутим означенням «пам'яті».

В пізньому діалозі «Теетет» («Θεαιτητος») Платон зосереджує увагу на висвітленні значення понять «сприйняття» та «знання», а також на їхній взаємодії: знання це сприйняття, сприйняття – це правдиве судження. Платон застосовує метафору воскової таблиці та розкриває її суть: «Припустимо, що це подарунок матері усіх муз Мнемозини, і якщо ми хочемо щось запам'ятати, з-посеред того, що бачила та знала наша душа, ми осягаємо його перцептивним досвідом і це знання залишає слід (ἀποτυπώσθαι) у нашому серці, наче ми поставили відбиток цим першем» (191d, e). Тут грецьке «ἀποτυπώσθαι» (апотепомай) в перекладі на англійську буквально означає «to stamp an impression», тобто «залишити відбиток враження». Тому в одному з найперших перекладів на англійську «Теетету» застосовується такий вигляд перекладу «the senses are imprinted on that tablet of the heart», де головним словом на позначення такого відбитку є «imprint», що є спільнокореневим з дієсловом «print» (прінт, що укр. означає «друкувати»), та означає залишити слід, фіксувати. В німецькому перекладі можна зустріти слово «drücken» (дрюкен) – що може означати не тільки дієслово «друкувати», але й «відтискати».

З цього погляду в діалозі «Теетет» можна прослідкувати дві моделі знання, що пов'язане із запам'ятовуванням. Перша модель передбачає процес, коли те, що ми бачили чи чули, залишає у нас певні знання – це і є вищезгаданий «відбиток». Друга – коли те, що ми бачимо і чуємо, намагаємось ідентифікувати з тим, що ми вже бачили і чули раніше, тобто з «відбитком» [Burnyeat, 1990, p. 91].

Також можемо прослідкувати трансляцію світогляду самого Платона через діалог Сократа та Теетета. Дослідник філософії Платона Дж. Смолл зазначає, що платонівська концепція безсмертя душі та теорії про знання апріорі ставить самого Платона (разом із Сократом) поза античним мистецтвом запам'ятовування. Він цитує іронічні слова Сократа з діалогу «Гіппій»: «Я забув згадати про твоє мистецтво пам'яті, яке ти вважаєш за своє особливе досягнення <...> Тому я розумію: ти сподобався спартанцям, скоріше за все, бо знаєш багато речей, тому вони використали тебе як маленькі діти використовують старих жінок, щоб ті розповідали їм історії для задоволення» [Small, 1997, pp. 76–77].

Отже, зазначимо, що пам'ять як об'єкт наукових зацікавлень має глибоке коріння у західній традиції філософування. Уявлення про світобудову в розумінні грецьких мислителів та філософів стали фундаментом для формування такого феномену, як філософія пам'яті. Тому теорія про спогад у Платона є наслідком світоглядних уявлень античних мислителів про можливості людини та її місце у світі. Ми з'ясували, що теорія спогаду Платона послуговується такими ж категоріями, що й мистецтво пам'яті: це категорії «місце», що займає спогад-відбиток у пам'яті душі, та «образ» істинного знання. Тому пам'ять для Платона уособлює собою форму «відбитку» або сліду, а процес ідентифікації з таким відбитком – це пригадування, тобто спогад. Ми також прийшли до висновку, що актуалізація спогадів допомагає удосконалювати стан пам'яті.

Для Платона пам'ять визначається метафізичним характером, в якому спогад (як безсмертне знання) є способом людської трансценденції. Відтак розумна душа для Платона є транслятором вічного знання про речі, за допомогою якого ми не тільки пізнаємо світ, але також отримуємо знання (здаємо) про себе, про своє істинне перцептивне сприйняття і репрезентуємо свої ідеї в реальних формах. Душа людини, за Платоном, завдяки пам'яті пов'язує людську екзистенцію з позафізичним простором і часом, тобто вона є «місцем», де одночасно перебувають минуле, теперішнє й майбутнє, які на метафізичному рівні об'єднуються в конкретний концептуальний задум пам'яті як такої.

Таким чином, платонівська теорія спогаду як відтворення знання не може стосуватися розвитку мистецтва пам'яті, але має безпосередній зв'язок із розвитком парадигми знання про пам'ять та дозволяє зрозуміти концепт пам'яті як філософсько-культурологічний феномен та його широкий нарративний зміст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Болак Ж. Пам'ять/забуття. *Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей* / пер. з франц.; за ред. Б. Кассен. К.: Дух і Літера, 2009. С. 351–362.
- Кун М. А. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Х.: Фоліо, 2008. 447 с.
- Лосев А. Ф. Дерзание духа. М.: Политиздат, 1989. 366 с.
- Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука та ін. К.: Абрис, 2002. 746 с.
- Франко І. Я. Теогонія. *Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-ти т.; т. 8. Поетичні переклади та переспіви* / за ред. А. О. Білецького. К.: Наукова думка, 1977. С. 294–298.
- Чанышев А. Н. Курс лекцій по древней философии: Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов. М.: Высшая школа, 1981. 374 с.
- Burnyeat M. *The Theaetetus of Plato*. Cambridge, MA: Hackett Publishing Company, 1990. 352 p.
- Gosling J. C. B. *Plato Philebus*. Oxford: Calderon Press, 1975. 238 p.
- Hackforth R. *Plato's Phaedrus*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 172 p.
- Kahn C. H. *The Art and Thought of Heraclitus*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 354 p.
- Aristophanes. *Lysistrata* / Trans. by V. B. Rogers. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1996. Vol. 3. 247 p. (Loeb Classical Library).
- Bernecker S., Micaelian K. (Eds.). *Routledge Handbook of Philosophy of Memory*. Oxon, New York: Routledge, 2017. 590 p.
- Russell B. *A History of Western Philosophy*. New York: Simon & Schuster, 1945. 832 p.
- Small J. P. *Wax Tablets of the Mind: Cognitive Studies of Memory and Literacy in Classical Antiquity*. Routledge: London, New York, 1997. 396 p.
- Yets F. A. *The Art of Memory*. Chicago: University of Chicago Press, 1966. 400 p.

Ткачук Богдана Вікторівна

аспірантка, кафедра теорії та історії культури
Львівський національний університет імені Івана Франка
вулиця Університетська, 1, Львів, 79000
E-mail: btkachuk.edu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2942-8492>

Стаття надійшла до редакції: 16.05.2019

Схвалено до друку: 20.06.2019

ФЕНОМЕН ПАМ'ЯТИ В РЕТРОСПЕКТИВЕ АНТИЧНОСТІ

Ткачук Богдана Вікторівна

аспірантка, кафедра теорії та історії культури
Львівський національний університет імені Івана Франка
ул. Університетська, 1, Львів, 79000
E-mail: btkachuk.edu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2942-8492>

В статті розглянуто еволюцію розуміння та трактування феномена пам'яті в істочках європейської філософської традиції. Досліджено історико-культурологічні та культурно-семантичні зв'язки представлень про феномен пам'яті у давньогрецьких мислителів та філософів, ґрунтовані на базовому категоріальному апараті їх світоглядів. Представлено обґрунтований ретроспективний погляд на теорію феномена пам'яті в західній традиції, сформований шляхом аналізу існуючих серед грецьких мислителів та філософів представлень про мирозданню та місце людини в світі. Здійснено диференціацію розуміння феномена пам'яті в античній культурі на дві гілки: пам'ять як природне властивість людини та пам'ять як техніка, як навичка для вдосконалення, як інструмент. Завдяки семантичному аналізу діалогів давнього філософа була розкрито специфіку основних філософських категорій філософії Платона в контексті феномена пам'яті та спогадів. Проаналізовано зв'язок платонівської теорії спогадів з розвитком парадигми знання про пам'ять. Зроблено акцент на тому, що платонівська теорія спогадів стосується розвитку парадигми знання про пам'ять та дозволяє розуміти поняття пам'яті як філософсько-культурологічний феномен разом з його широким наративним змістом. Обґрунтовано, що теорія спогадів Платона користується такими ж категоріями, як і мистецтво пам'яті: «місце», займаюче спогад-відображення в пам'яті душі, формує «образ» істинного знання. Були отримані висновки, згідно яких актуалізація спогадів допомагає розвивати пам'ять як таку. Дослідження також обґрунтовує необхідність звернення до прочитання первісних джерел античних мислителів в оригіналі, що логічно випливає з важливості та ефективності застосування термінологічного інструментарію та «семантичного багажу» античної філософії в ході вивчення феномена пам'яті.

Ключеві слова: пам'ять, спогад, анамнезис, античність, світогляд, феномен.

Стаття надійшла до редакції: 16.05.2019

Утверджено до друку: 20.06.2019

PHENOMENON OF MEMORY IN RETROSPECTIVE OF ANTIQUITY

Tkachuk Bohdana V.

PhD student, Department of Theory and History of Culture
Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine
E-mail: btkachuk.edu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2942-8492>

ABSTRACT

The article deals with the formation of understanding and interpretation of the phenomenon of memory in the European philosophical tradition. The historical-cultural and linguistic-semantic connections of the ideological paradigm of Ancient Greek thinkers and philosophers are researched. In article revealed a peculiarities of the main philosophical categories of Plato's philosophy in the context of explaining the phenomenon of memory and memories. We realized a distinction for better understanding of the phenomenon of memory for ancient culture into two branches: 1) memory as a natural property of man and 2) memory as a technique, as a skill for perfection, as an instrument. We emphasize that ancient categories: eidos, logos and cosmos are the central of the theory of memory of the western tradition, which we can also observe in the treatises left by Plato. Also we analyzed the connection between the Platonian theory of memory and the development of knowledge about memory paradigm. Memory for Plato is determined by a metaphysical character, like immortal knowledge, it is a way of human transcendence. An intelligent soul for Plato is the translator of eternal knowledge of things through which we learn not only the world, but also receive knowledge (remember) about ourselves, our true perceptual perception, and represent our ideas in real forms. The soul of man for Plato, due to memory, connects human existence from outside the physical space and time, where there is simultaneously the past, present and future, which at the metaphysical level are united into a concrete conceptual design of memory. Thus, the Platonic theory of memory as a reproduction of knowledge can not relate to the development of the art of memory, but has a direct connection with the development of the paradigm of knowledge about memory and allows us to understand the concept of memory as a philosophical and cultural phenomenon. We noted that the theory of Plato's memory resembles the same categories as the art of memory, it is a category of "place" bearing memory-reflection in the memory of the soul and "image" of true knowledge.

Keywords: memory, recollection, anamnesis, antiquity, phenomenon.

REFERENCES

- Arisophanes. (1996). *Lysistrata* (Vol. 3). (B. B. Rogers, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press. (Loeb Classical Library).
- Bernecker, S., & Mickaelian, K. (Eds.). (2017). *Routledge Handbook of Philosophy of Memory*. Oxon, New York: Routledge.
- Bolak, J. (2009). Memory/oblivion. In B. Cassin (Ed.), *European Dictionary of Philosophy: Lexicon of Untranslatables* (pp. 351–362). Kyiv: Dukh i Litera. (In Ukrainian).
- Burnyeat, M. (1990). *The Theaetetus of Plato*. (M. J. Levett, Trans.). Cambridge, MA: Hackett Publishing Company.
- Chanyshv, A. N. (1981). *The Course of Lectures on Ancient Philosophy*. Moscow: Vysshaia shkola. (In Russian).
- Franko, I. Yak. (1977). Theogony. In I. Yak. Franko, *Collected Works in 50 volumes: Poetic translations and rebashes* (Vol. 8, pp. 294–298). (A. O. Biletskyi, Ed.). Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).
- Gosling, J. C. (1975). *Plato: Philebus*. Oxford: Calderon Press.
- Hackforth, R. (1997). *Plato's Phaedrus*. Cambridge: Cambridge University Press. (Original work published 1952).
- Kahn, C. H. (1979). *The Art and Thought of Heraclitus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kun, M. A. (2008). *Legends and Myths of Ancient Greece*. Kharkiv: Folio. (Original work published 1922). (In Ukrainian).
- Losev, A. F. (1989). *The Daring of the Spirit*. Moscow: Politidzdat. (In Russian).
- Shynkaruk, V. I. (2002). *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv: Abris. (In Ukrainian).
- Russell, B. A. (1945). *History of Western Philosophy*. New York: Simon & Schuster.
- Small, J. P. (1997). *Wax Tablets of the Mind Cognitive Studies of Memory and Literacy in Classical Antiquity*. Routledge: London, New York.
- Yets, F. A. (1966). *The Art of Memory*. Chicago: University of Chicago Press.

Article arrived: 16.05.2019

Accepted: 20.06.2019